

A MINIPALOTA¹

– Részlet –

HATÁR GYŐZŐ

...Őnagysága nem volt sem szívátültetési csodapáciens, sem a túlvilágról üzengető spiritusza előkelőség, hanem – nos, egészen más.

Montague, Wixcombe earlje mániákus építető volt, építészvenedélyének nagysága, költekezésének szertelensége vetekedett a történelem nagy építetőinek fejedelmi szenedélyével, Nagy Péter, a Napkirály, Napóleon építőbolondériájával; de amit ő építtetett, azzal – paránységében – mi sem vetekedhetett. Őlordsága a kicsinységében excellált; bár meglehet, hogy a róla keringő legendák eltúlozták palotájának paránységét, mert éppenséggel nem belebújhatatlan babaházakat épített – ha olyanokat csináltat, nem megy rá minden vagyona, családi milliói (noha köztünk legyen mondva, azt a koldusbotot szívest-örömet megörökölném, s egy-két tejbeaprítani-való milliócskáért Wixcombe earlje ma sem megy a szomszédba). Mondom, a hírek ellenőrizhetetlenek voltak, amúgy messziről távcsövezve a Montague-palota sem tűnt se kisebbnek, se nagyobbak a közép-angliai átlagkastélyoknál. De lévén lakója (már akár remetelelkűségből, akár rátartiságból) olyan világtól-elvonuló, hogy csak hasonszőrűekkel, amerikai milliomosokkal, prelátusokkal-főrendekkel tartotta a kapcsolatot, nem volt könnyű végére járni a dolognak.

Hanem akkoriban, egy szerencsés véletlen folytán összeakadtam az Országos műemlékvédelmi Bizottság palotakurátorával, bizonyos Stanley McBiffin festőművész-tanárral, aki az earl hivatalos portréját a főrendiház számára megfestette volt; és az ő beajánlásával sikerült engedékenységre bírnom Lord Montague-t, ezt a sajtó-nyilvánosságot ösztönösen kerülő nagyurat, aki aranykoronás, dombornyomású levelében, magántitkárával juttatta tudomásomra, mikor lesznek a kovácsoltvas-kapukat őrző szelindekek elkötte, s melyik napon, mettől meddig van utasítása a priméteren cirkáló lovas őrségnek arra, hogy élesre töltött fegyverét a föld felé fordítva bebocsáttatást, szabad elvonulást engedjen.

Oly szerencsésnek mondhatom magam, hogy az már szinte a csodával határos: a hórihorgas earl is tatárbuszost viselt, én is szakállas-hórihorgas vagyok, így mintha még hasonlítottunk volna is, és ő, ahogy meglátott, menten rokonszenvesnek talált. Hát még amikor megtudta, hogy nemcsak a bajuszos szakállasok konfraternitásának tagja gya-

¹ Megjelent 1990-ben, a *Kortárs* irodalmi folyóirat XXXIV. évfolyamának júliusi számában, többek között *Illyés Gyula*, *Kolozsvári Grandpierre Emil*, *Háy János*, *Kukorelly Endre*, *Gosztonyi Péter*, *Diószegi László* írásainak társaságában. Külön érdekesség, hogy ebben a lapszámban közlik Kulcsár Szabó Ernő és Szakolczay Lajos tanulmányát *Határ Győző* költészetéről; „*Tűzre a csillagtérképeket...*” címmel.

nánt tekinthet rám rokon lélekre, más alapon is előlegezheti bizalmát. Én sem a Holdról potyantam, s nem egészen laikusként fogom szemügyre venni csudás mini-palotáját.

Mindjárt más volt az ábra, s megnyugodva árulta el, ő maga is megszerezte volt ugyanazt a diplomát, még fiatalon, amikor Oxford után, családja ellenzésével dacolva, elvégezte a torinói egyetem építőművészeti tagozatát. A szárnyas ajtó feltárult, beszéltem az előcsarnokba, ahol az earl már várt, s ahonnan beandikálhattam végestemig a teremson.

Mindjárt láttam mekkora döreség volt ezt az 54 szobás kastélyt félvállról kezelni, *lemínipalotázni*. Elállt a lélegzetem, elállt szemem-szám; csak hápogni tudtam. Minden egy csapásra megvilágosult, s ugyanakkor még titokzatosabbnak tűnt, még hóbortosabbnak, kivált amikor a kastély ura szemében megvillanni láttam azt az örült fényt, amelyről az egykorú krónikák is beszámoltak; arról, hogy a birodalom adójövedelmét ilyen, kurtizánokra-kéjلاكokra tékozló, az országot a tönk szélére juttató potentátok szemében az örület e felvillanó fényét az egykorú krónikairók is látni vélték. Szorongva viszonztam mosolyát, és fahangon, mintha más mondaná, nem én, s magam is, némileg megütödvé rajta, csak hallgatója lennék, megkockáztattam azt a kérdést, mert kézenfekvő volt, hogy ez legyen az első:

– ...Ho... hogyan jutott nagyméltóságod arra a gondolatra, hogy...?!

– Hogy...?! Miért éppen így és miért éppen ezt – --?!

– Helyes a kérdésfeltevés, szeretem a modorát, és öltözéke is az alkalomhoz illő. Családos? Dohányzik?

Elhárító, ill. beleegyező hebegésemre – nem, nem vagyok, igen, dohányzom – az earl pazar ülőgarnitúrához vezetett, melynek karosszékein csak az volt a különös, hogy egy barokk templom apszisát oldalhomlokzatát formázták; majd szivarért gongatott. Letelepedtünk, rágyújtottunk. Nyakamat nyújtogatva, szememet meregetve bámultam az angolgot, mérműves templomrácson túl az oldalterem hatalmas korinthuszi oszlopsorát, melynek politúros, mahagóni koronapárkánya kb. hónaljig ért; rajta a biliárdgolyókon pózoló szoborkolosszusok egyike sem lehetett több egy arasznál. Mint aki e remiszenciákban örömet lel, az earl kedvtelten pöfékelt, és elérvedve – belefogott mondókájába.

– Még Itáliában támadt ez a, megengedem, bohókás ötletem; mert egyetemi éveimre visszanyúlik várkastélyunk előtörténete. Gólya koromban beutaztam az Olasz Csizma városait, és sehol nem mulasztottam el, hogy megtekintsem azokat az eldugott múzeumokat, ahol a templomok, palazzók kismintáit őrzik. Pompás famunka mindegyik, fényes mahagóni faragás és kicsinek se mondhatnám, mert nemcsak, hogy egy gyereksereg belebújhat, de jókora szobányi valamennyi.

– Tudom – szekundáltam buzgón –, Liverpoolban magam is felkerestem a modell-múzeumot India nagy építőművésze, Lutyens munkáiból, hogy megcsodáljam annak a roppant katolikus bazilikának a kismintáját, amely, ha megépül, a római Péter templommal vetekszik – --

– Helyes a bögés! De hagyjuk Liverpoolt, maradjunk Itália mellett. Akkor bizonyára látta a Péter-templom famodelljeit, ahogy sorra változtak, Antonio de Sangallo, Bramante, Michelangelo, Bernini alatt. Nos, nemcsak ezekbe: abba a másik világcsodájába, a sienai székesegyház kismintáiba is belecsodálkoztam magam. Van ott egy klasszikus kolonád, gyöntatószéknek: embermagas, de monumentalitásával mintha az egekig nyúlna... És ez szöveget ütött a fejembe.

- Hogyan? Megszerezte lordságod...?!
- Azt?! Ellopattni se. De!... Bizonyal járt már nagy renaissance palotákban, a Medici-ben, a Pittiben, a Stroziban. Ezek a zsvány condottiero hercegek félistenek módjára felvágó kis dölyfösök: alacsony emberek voltak, de úgy érezték, ha boltozatos termeik 12 méternél alacsonyabbak, hát „nem férnek bele” megfulladnak. Én a feje tetejére állítottam az ő gögös világukat, és azt mondtam magamban, már jó előre káprázva az álomszerűen felsejülő, előlbe vetített építészeti furcsaságokon... Azt mondtam magamban –
- Mit, főméltóságú uram...?!
- Mi lenne, ha megfordítanánk ezt a gögös életérezést? Tótágast a léptékekkel?! ...

OKOK ÉS OKOZATOK

BRENYÓ JÓZSEF – VERLING MERCÉDESZ

A rendszerváltás évében a *Kortárs* irodalmi folyóirat júliusi számában jelent meg *Határ Győző* A minipalota című novellája. Talán nem jelentéktelen az időpont sem, két évvel vagyunk első hazlátogatása, 1988 után. Akkor harminchat évnyi távollét után végre újra magához ölelhetted kedves *Budapestjét*. Azt a romlásában, omladozó épülecsodáival is ezerszer áhított és megénekelt várost, amelyet ő a „tanult építész” leginkább egy valaha volt szépasszony páratlan, de itt-ott már megkopott varázsához szokott hasonlítani. Nos a publikálás időpontjának szerintünk a későbbiekben lesz jelentősége.

A novella indítása, annak szürreális szereplői – mint például a gorillaszívet kapott minnesotai csodaember, illetve a helyszínei: mint *Sir Arthur Conan Doyle* „beszélő hamvai” a *Teozófus Társaság* pincéjében, amelyek péntek 13-án morzeüzenetet adnak – nem idegenek *Határ Győző* irodalmi eszköztárából. (az utalás nem véletlen, Ő is 13-án, egy pénteki napon született.) Mégis ezzel a sikkal párhuzamosan több olyan realiztikus elemmel színezi a képet, ami alapján kezdetben akár valódi riportnak hihetné az írást a tájékozatlan olvasó. Magát egyes szám első személyben az újságíró szerepkörébe helyezi, ami nem lehet ismeretlen a számára, hiszen a *BBC* és a *Szabad Európa Rádió* munkatársa is volt.

A novella két főszereplőjének pozicionálásával, az újságíró (az író) és az angol főrend *Wixcombe earl*je, Lord Montague találkozásával indul a történet fonalának gombolyítása. Innen a realiztikus síkról jutunk aztán egyre beljebb és beljebb egy titokzatos, e nyilvánosságtól elzárt furcsa világba. Előtte azonban ugrás még egyszer kifelé térben és időben, el egészen *Napóleonig*, *Nagy Péterig* és a *Napkirályig*. Az ő megalomán építőszüvedélyük kerül egy lapra az earl bolondériájával. Nem is akárhogyan: „Őlordsága a kicsinységben excellált”. Paradox módon valaki abban nagy, hogy valamiben a legkisebb. Sőt erről legendák is keringenek. Ami méretében azért egy közép-angliai átlagkastéllyal vetekszik. Vagy talán egy közép-európai országéval? Ellenőrizhetetlen hírek. Talán messziről távcsövezve *Magyarországot* látjuk?

Szerencsés véletlennek – mint a mesében – kell összejönnie a találkozáshoz, hogy az újságíró végre megpillanthassa az earl hórihorgas alakját, amely majd akkora, olyan magas, mint ő, mint az övé. Segít az *Országos Műemlékvédelem* palotakurátora, az ő beajánlására nyílnak meg a *Montague* minipalota kovácsoltvas kapui.

Ezután finoman érzékeltetett, de félelmetes, nyomasztó képet fest elénk Határ Győző. Szelindekek visszavonása, elkötése és a lovas őrség utasítása arra, hogy élesre töltött fegyverének föld felé fordításával biztosítson szabad elvonulást, bebocsátást a palotába vendéglátója. Archaikus kép. Vajon honnét, milyen prehisztorikus rétegekből táplálkozik? Vagy talán nem is olyan régi emlék adja a magvát. *Sátoraljaújhely* 1943-44, vagy *Szeged* 1950-53? A börtönének rabtartásának emlékfoslányai is lehetnek.

Aztán vissza az azonosságokhoz, „similis simili gaudet”, hasonló a hasonlónak örül. Szakáll és hosszú tatárbajusz paritása. *Angliába* szakadt magyar (újság)-író és egy tatárra hajazó angol főnemes. Közép-ázsiai anizs. A felszínes fenomenológiai egybeesések után a kettejük közötti lényegi összhangra is fény derül. Mindketten építészek. *Montague* családjá rosszallása ellenére *Oxford* után *Torinóban* abszolválja az egyetem építőművészeti tagozatát.

Az örület felvillanó fénye... Miért éppen így, és miért éppen ezt - - - ?!

Talán ezen a ponton érdemes kísérletet tenni annak tisztázására, ki is lehet a novella egyik főalakja, ki rejtőzik e figura mögött?! Kit akar megformálni vele az ebben a pillanatban bevallottan szorongó *Határ Győző*?

Első verziókn, miszerint a főhős azonos magával a szerzővel, tehát *Lord Montague* személye nem más, mint saját maga, vagy személyiségének egy része. Tehát önmagával, a tudatalattijával folytatott diskurzust tárja elénk. Az írás nem más, mint kódolt öreflexió. A titkos elzárt világ, amibe elkalauzol bennünket az ő legbenső énjé, lelkének sötét bugyrai? Meglehet. Az épített környezet pedig, amelyet bemutat az újságírónak, nem lenne más, mint *Határ Győző* irodalmi életműve, annak magyarázata: „Miért éppen így és miért éppen ezt - - - ?!”

A minipalota nem más, mint irodalmi remekművek sorozata, írásainak kontextusa állította falak és felépítmények, kupolák, tornyok, mérműves templomrácsok, angolgók, politúros mahagóni koronapárkányok, oldaltermek, hatalmas korinthuszi oszlopok ezek lennének például regényei? Eszerint értelmezve igen, miért ne lehetne így olvasni sorai között.

Olyan gazdag frazeológiával rendelkezik, az építészet területén olyan tolvajnyelvvel felvértezett amilyennel kevesek. Ezt a nyelvet csak ő, az íróba oltott architektológus tudhatja a magáénak. Elkápráztat, lenyűgöz bennünket ez a hatalmas lexikális tudás, mondatfüzérei mégsem lesznek sematikus, száraz terminustechikus-halmazok. Nem, mert ezek a mondatok észrevétlenül átvezetnek a magas irodalom területére bennünket. *Határ Győzőnek*, mint egy *Möbius-szalag* olyan a személyisége, felülete végtelen és korlátlanul bejárható ő azonban egyik oldalán az íróember, a másik oldalán pedig az építészemester eggyé-szervült ötvözete.

Mint egy utolsó polihisztor, bármibe fog, bármiről beszél, azt hihetően teszi. A reneszánsz mesterek felsorolása csak könnyed ujjgyakorlat. A helyszínek kavalkádja csak debatt önmagával, légies pengeváltás énjai között: ezt is, ezt is, ezt is... tudom. Tudod? Tudjátok? Kik is voltak ezek a figurák? Miket alkottak? És azt tudjátok, ki vagyok én? Ki is az a *Határ Győző*? No, ugye direktben az íróember nem kérdezhet ilyeneket olvasóitól?! De a kisminták ürügyén már megteheti.

Gőgös életézés...

„Mi lenne, ha megfordítanánk ezt a gőgös életéризést? Tótágast a léptékekkel?! Kérdezi, mondja az angol nagyúr Wixcombe earlje. És ő a feje tetejére állítja a reneszánsz paloták egykoron volt dölyfös, félistenek módjára felvágó, condittiero hercegeinek a világát. Akik fuldokoltak a levegőtleniségtől, ha nem volt minimum 12 méter magas a Strozzi, Pitti, Medici paloták terme! Kis emberek egy hatalmas légies térbe behelyezve, kis mit-ugrálsz banda, még hogy félistenek? Legfeljebb annak képzelték magukat. De én... Én viszont egy kicsi térben leszek, vagyok nagy! Ezt mondja *Határ Győző* ezzel, megint csak a sorok között olvasva.

A nyugatra, *Angliába* emigrált, 1956-ban a biztos bebörtönzés elől elmenekült ember, itt ebben a számára, magyarságának, anyanyelve használhatósága szempontjából szűk térben alkot nagyot.

Rúgjuk fel hát a megszentelt szabályokat. Aztán a művet, akár mint *Vignola* munkáljuk ki a végző részletességig, úgy mint az *Il Gesuban* a mesterek. De kik azok a *Mesterek*, hol van az *Il Gesu? Barcelonában*, és ott *Antonio Gaudi* nyomán építkeznek véget nem érő sorban a kőfaragók, az építőművészek. De vajon a mai irodalmi életben ki számít *Vignolának* és ki lehet *Gaudi*, és kik a *Mesterek*?

Látszat és valóság, márvány helyett francia politúrral fényezett faburkolatú falak. Álságos világ ez, amelyben minden leképeződött, mint ami a valóságos világban is megvan, de mégis a léptékek, a méretezés csalóka volta miatt más. Művi, nem igazi, hamis. Mi ez, ha nem az ego önáltatásának a leleplezése? Az öncsalás, önbecsapás anatómiájának kiméletlen bemutatása. Értékek elherdálása a látszat fenntartásáért. Hamis világ felépítése, megteremtése.

A sznobéria magasiskolájának példája, szemcsalás, szemfényvesztés. Ahol az öncélúság álcázza a praktikumot, mert a valóságosat megmutatni nem lehet! Minek?!

Mert akkor, azonnal kiderülne, hogy csalás, minden hazugság, bővli. Nem kastély ez, hanem tyúkól, kutya kennel, ahol olyan alacsony a kétszárnyú ajtó, hogy a szemöldökfába egy dán dog már a fejét beverné.

Aztán vissza az irodalmi síkra:

Hol máshol tehát mint a könyvtárba, ide a könyvek birodalmában érve törik meg a dialógus a két személy között. A kényes téma, amely a konfliktust kiváltja a lépcső. Lépcső, ami valahonnan vezet valahová. Annak a titka, ahogyan építették, és ahogyan elrejt-

tették. Egy magasabb minőségű tudás, titok. Erről a titokról tudni veszélyes dolog, ezt a szakrális titkot kibeszélni, erre rájönni életveszélyes. A titkok tudóit megölték, várárokbá nyilazták a palota építőmestereit. Atavisztikus kép ez is, a hun király, ázsiai uralkodók legendája nyomán.

Despoták szokása volt legfőbb bizalmasaikat, – mikor már-már kellemetlenül sok intimitást tudtak meg gazdáikról – eltenni láb alól.

Lépcső. Mit lehet vele kezdeni? Eljutni rajta valahonnan valahová. Titkos lépcső. Mit lehet tenni vele, mire való? Hát természetesen titokban lehet eljutni rajta valahonnan valahová. Veszélyérzet, életveszély, büntetés a titok felfedéséért.

Elég egy kényes kérdés, s az órgróf sértődötten csapja hátra a fejét, megharagszik. Büntetésből lefújja az idegenvezetést, sőt a vakpincékbe, le a sírboltok kismintáihoz akarja magával vinni az író.

Második verzióknak szerint ez a novella, mint kisminta az élet misztériumáról szól. Nem nagyregény, nem filozofikus tanulmány, de mégis célját éri. Mert a földi halandó amint az élet léte, vagy a *Grált* kutatva eljut a titokig, látja, megérti, de a misztérium szabályai szerint, ha beavatottá válik vissza nem térhet a földre. Ezért irháját mentve máris menekülnie kell. Olyan ez, mint az életünk.

Mire megértenénk mi végre is vagyunk e világon, mik a céljaink, miért születünk, kíméletlen gyorsasággal elrepülnek felettünk az évtizedek. És mire mi észbe kapunk megszólal felettünk az Úr hangja:

– „Fogja rövidre, ha mi kérdeznivalója még van, látogatási ideje lejárt!”

– Hiszen még az elején vagyunk! Az utunk felén sem mentünk végig – hebegünk remegve, de hiába protestálunk nála könyörgőre fogva, többnyire hiába.

S ha mégoly ügyesek vagyunk, és valami fortéllyal sikerül is egérutat venni, kicselezni a halál kapuit, és nem zuhanunk bele a végső megsemmisülésbe, szóval, ha valahogy sikerül újjászületnünk és utójára elkerültük a Nirvánát, akkor újra megszólal, mondja a magáét kaján goromba hangján az Úr:

„Nem arra van a kijárat!”

És ha sikeresen megmenekülnünk, akkor is odaveszett minden tudásunk, bizonyítékunk, mert a japán fényképezőgép, amit a kopók közé vetettünk – a minipalota csodálatos termeinek fotóival, rajtuk a klasszikus mennyezetfreskókkal, a kastélykertre néző lünettekkel, a szatírok najádok párzásával, a titkos lépcső fényképével, avval a bizonyítékkal, hogy van titkos átjáró, hogy van titkos kijárat... – elenyészik.

Elenyészik a tudás, a fortély, a művészet. Tömeggyilkost hagyunk a minipalotában.

Harmadik verzióknak szerint az earl személyét illetően Határ győző emigrációjával összefüggésben azt vizsgálja, kivel kerülhetett függő, ellenséges viszonyba, miért kellett menekülnie innen *Magyarországról* (felségárulás vádja, zendülés a börtönben, regényeinek ellenséges fogadtatása). Ebben az esetben is az elfutás, a veszély előli menekülés a történet fő vonala. Az összeütközés valamivel, ami ellenséges, kicsinyes, hazug, talmi

világ. Más értékrend, más a normálistól eltérő szabályokkal és léptékkal. Nem érvényes, élehetetlen terekbe kényszerítve egészen addig, amíg végül mindent megértve, és kibeszélve a csalást, a csalókat leleplezve hátrahagyja a minipalotát, kitör, elszőkik annak falai közül. Hogy mikor fogant ennek a novellának a magva, sajnos nem tudjuk. Talán miután megbocsátott az oly sokszor elátkozott hon bűneirét azután. Vagy az 1988-as hazautazása kapcsán? Talán, de az is lehet, hogy mindez sokkal előbb történt.

Határ Győző életműve kritikusai szerint a magyar líra legújabb kori meglepetései közé tartozik.

Soha rosszabb meglepetést!

Epilógus és magyarázat

Határ Győző egyénisége könnyen megszerethető, írásain túl segít megismerni őt az a néhány hangfelvétel, melyeket a szerencsések többször hallhattak a Kossuth rádióadón.

Hasonlítják *Márai Sándorhoz*, *Faludy Györgyhöz*, de újabban *Fejtő Ferenchez* is. Élete példa arra, hogyan lehet távol a szülőhazától úgy élnie az embernek, hogy közben megőrizze identitását, sőt mi több, idegen közegben az anyanyelvén alkot maradandót, az anyaországnak szólót. Nyelvi zsenialitása páratlan és szinte előzmények nélküli, egyszerűre tud szakrálisan és vaskosan szólani. Az archaikus kifejezésektől a legújabb, legfrissebb szavainkig szinte minden megtalálható a lírájában. Az Interneten blogot írt példának okáért. Kritikusai a *Nyugat* írófejedelmeihez hasonlítják játékosságát, *Babitshoz* pedig gondolati fegyelmességét. A kortársak közül a földrajzi távolságot lesöpörve ápoltságot *Weöres Sándorral*. Barátját többször látta vendégül feleségével wimbledon otthonában.

